

Politika i povijest

Izlaganje sa znanstvenog skupa
UDK 32:930.1+13

Politika i povijest

Davor Rodin

Fakultet političkih nauka, Zagreb

Sažetak

Autor ponajprije analizira uzroke suvremene revizije metodologije povijesne znanosti. Autor utvrđuje da se suvremeni historičari nasuprot pozitivističkom i spekulativno-dijalektičkom pristupu povijesnim događajima sve više priklanjaju teoriji kontingencije pomoću koje nastoje razlikovati specifično povijesno događanje od onih zbivanja koja nemaju povijesni karakter. Dovođeni povijesno događanja u konstitutivnu vezu s političkim djelovanjem, autor u središtu svoje studije analizira tri suvremene orijentacije u tumačenju povijesti i njezine veze s političkim djelovanjem. *Ponajprije*, to je orijentacija koja zastupa tezu da postoje događaji koje nije moguće objasniti ni iz uzroka, ni iz posljednjih svrha, nego rekonstrukcijom njihova odvijanja, dakle povijesno. Ovoj je orijentaciji suprotstavljena *druga*, čiji predstavnici zastupaju tezu da je povijest sačinjena od praktičkih, odnosno od političkih događaja i u tome je smislu u prvom redu politička povijest koja izrasta iz specifičnog karaktera političkog djelovanja. Na tom mjestu autor potanko analizira temeljne karakteristike i oblike domnosti političkog djelovanja. Prema ovoj tezi povijest se događa samo tamo gdje postoji političko djelovanje, a gdje ga nema — tamo nema ni povijesti ni njezinog specifičnog napretka. Naposljetku autor analizira tezu koja se suprotstavlja klasičnoj novovjekovnoj filozofiji povijesti egzistencijalno zasnovanim stavom o *istovremenosti neistovremenih događaja*. Da bi objasnio bit i metodološki domet ove teze autor se upušta u interpretaciju Heideggerova određenja vremena kao preduvjeta mogućnosti razumijevanja smisla bitka. Na kraju autor zaključuje: Čovjek je bitno određen poviješću kao svojom drugom prirodom. Razmatranje odnosa povijesti i politike ima stoga za to biće izuzetno značenje. Kao što se svim sredstvima suprotstavljamo bolestima koje ugrožavaju našu fizičku prirodu, tako se svim sredstvima moramo suprotstaviti bolestima naše povijesne (druge) prirode, naime patologiji našeg socijalnog i političkog života koja ugrožava naš život jednakom žestinom kao i fizičke bolesti.

U naslovu *Politika i povijest* izrečena je teza da povijest nije neposredno identična političkom djelovanju, niti političko djelovanje povijesti, već da stoje u *odnosu*. Teza istovremeno sadrži stav da se političko djelovanje ne može bez ostatka povijesno utemeljiti i objasniti, ali i stav da se povijest ne mo-

že neposredno izvesti iz političkog djelovanja. Uzeta ovako kompleksno, teza ponavlja kritiku Hegelove koncepcije prema kojoj je više jedinstvo ove opreke povijesti i politike svjetski duh. Ova Hegelova redukcija političkog djelovanja i povijesti na čisto duhovno djelovanje kao skriveni subjekt povijesti i politike umrtvljuje i zabašuruje nepojmljive užase križnoga puta koji iskušava svaka zbiljska svjetskopovijesna osoba. Zaborav zbiljske hermeneutičke situacije konkretne povijesne osobe uvjetovan je kod Hegela time što on pod historijom misli ili na već oblikovanu povijesnu svijest ljudi, ili na pozitivno-znanstvenu preradu, odnosno rekonstrukciju te žive tradicije. Pozitivno-znanstvenu rekonstrukciju žive povijesne svijesti ne dovodi Hegel u odnos prema zbiljskoj političkoj djelatnosti, već u odnos prema duhovnom bitku povijesti. Povijest i njezina historijska prerada su stoga za Hegela proizvodi impersonalnog duha, a svjetskohistorijske osobe samo izvršioци njegovih naloga. Hegelovu filozofiju povijesti treba razumjeti kao spekulativno-dijalektičku kritiku i konkretno političkog djelovanja svjetskopovijesnih osoba i historicističku pozitivno-znanstvenu rekonstrukciju tih djelovanja koja jednako kao i ta djelovanja nepovezano lutaju od jedne do druge zgrade, od jednog do drugog tumačenja i prepričavanja različitih zgoda, ispuštajući iz vida ideju slobode kao vrhovnu svrhu i razlog svih ljudskih djelovanja. Tu bi ideju povijesna znanost trebala razumjeti i na temelju tog razumijevanja nepovezana samovoljna politička djelovanja i njihove jednako proizvoljne rekonstrukcije prikazivati u slijedu njihova nužnog proizlaženja iz ideje slobode. Taj je pak zahtjev ispunjen jedino u Hegelovoj filozofiji povijesti.

Suprotno ovom spekulativno-dijalektičkom utemeljenju i povijesti i političkog djelovanja, suvremena praktička *filozofija* ili, zaoštrano, filozofija političkoga traži put prema izvornom političkom djelovanju koje iskustveno pretihodi ne samo svakoj (a posebno Hegelovoj) metafizičkoj pretkonstrukciji nego i svakoj pozitivno-znanstvenoj historijskoj rekonstrukciji. Filozofija političkog nastoji elaborirati specifični karakter političkog djelovanja, njegovu fenomenalnu samosvojnost kao epagogičku podlogu i metafizičkog i historijskog (znanstvenog) tumačenja odnosa između povijesti i politike. Ta je moderna filozofija političkoga posebno rezervirana prema svakoj teoretskoj i znanstvenoj pretkonstrukciji političkog djelovanja, naime, prema svakom teoretskom apriorizmu i redukcionizmu koji samosvojnost i puninu fenomena političkog djelovanja reducira na klišeje teoretskog odnosa prema političkom djelovanju s pretenzijom da se ono naposljetku teoretski i objasni. Prema toj filozofiji političkoga svaki teoretski pristup fenomenu političkog djelovanja nastoji to djelovanje rekonstruirati prema unaprijed poznatim *uzrocima, svrhama, strukturama, bitima*, te tako fenomenalna posebnost političkog djelovanja nestaje u tim rekonstrukcijama. U tim formalnim teoretskim rekonstrukcijama pojavljuje se posebnost političkog djelovanja samo rezidualno, kao *slučajnost, izuzetak, nepredvidivost, neraspoloživost, odluka iz čistog ništa, sreća, sudbina* i sl. Hegel u svom sistemu filozofije povijesti nalazi za te rezidualne oblike političkog djelovanja koje obilato prepričava »sitničava« historijska znanost samo riječi poruge i prezira: »Za one koji odbacuju spekulativnu misao ostao je duh prazna riječ, a povijest površna igra slučajnih, takozvanih samo ljudskih težnji i strasti.«¹

¹ Hegel, *Grundlinien der Philosophie des Rechts*, Felix Meiner, Hamburg 1967, sv. 343, str. 286.

Naravno, za suvremene kritičare Hegelova spekulativno-dijalektičkog utemeljenja politike i povijesti upravo su slučaj, nepredvidivost odluka, ljudske strasti i težnje u svojoj izvornosti i neraspoloživosti fenomenalna podloga za izradu jedne filozofije političkoga kao i izazov za izradu takve filozofije povijesti koja bi udovoljila tim kontingentnim fenomenalnim karakteristikama političkoga. Povijest političkog djelovanja mora početi od živog sjećanja sudionika političkog djelovanja kao svoje životne osnove. Ta povijest mora osobna sjećanja povezati u pripovijest, zatim različite pripovijesti sjediniti u jedinstveno uvjerenje. Tako zadobiveno uvjerenje o onome što se dogodilo predstavlja živu povijesnu svijest neke zajednice. Ona i njezini dokumenti u ma kojoj formi postaju naknadno predmet znanstvene historije. Ona živu povijesnu svijest o djelovanju neutralizira (objektivira) do intersubjektivno prihvatljive verzije nekog političkog događaja koji je zbiljski bio posve drukčije doživljen. Dakako, ta vrsta znanstvene rekonstrukcije političkog djelovanja živi na tlu metodičkog zaborava onoga što se stvarno dogodilo i doživjelo i stoga inzistira na takozvanoj *povijesnoj distanciji* kao preduvjetu mogućnosti objektivnosti povijesne znanosti. Taj se znanstveni postupak žigoše kao *historicistički*.

Upravo zato da politička djelovanja ne bi izbljedjela do objektivističkih znanstvenih rekonstrukcija, na osnovi dokumenata i drugih artefakata u kojima su događaji već transkribirani na simboličke forme koje ih teoretski reprezentiraju i pritom deformiraju, nastoje moderne teorije političkog djelovanja, a posebno filozofija političkoga, doprijeti do izvornih fenomenalnih karakterata djelovanja. Ti bi izvorni fenomenalni karakteri djelovanja trebali biti korektiv za sve rekonstrukcije političkog djelovanja, oni bi trebali čuvati stvarni tok događaja od nasilnih teoretskih rekonstrukcija koje su osobito opasne ako kasnije posluže kao modeli, uzori, vrijednosni sustavi u *funkciji uputstva za buduća djelovanja*. U znanstveno-tehničko doba historijskoj znanosti prijeto opasnost da se pretvori u *know how* sistem po uzoru na prirodne znanosti te da posluži uvježbavanju novih generacija u klišeje željenog ponašanja. Filozofija političkog, oslanjajući se na izvorne fenomenalne karaktere djelovanja, energično se suprotstavlja i onom pedantnom scijentističkom postupku koji živi u uvjerenju da će ostati vjeran predmetu svoga istraživanja, tj. političkom djelovanju ako u istraživanju uzme u obzir sve moguće komponente nekog događaja, njegovu psihološku, ekonomsku, političku, nacionalnu, religijsku, socijalnu, biografsku uvjetovanost i slično. Ovaj svestrani scijentistički postupak ima svoje znanstveno opravdanje samo u polemici protiv jednostranog scijentizma koji cjelokupnu kompleksnost političkog djelovanja nastoji reduktivno objasniti iz jedne jedine ekonomske ili psihološke, ili eshatološke stajne točke. Naravno oba postupka ostaju scijentistički nemoćni kada treba objasniti zagonetnu neuvjetovanost i nepredvidivost političkog događaja i specifične oblike u kojima se oni pojavljuju.

Specifični *oblici datosti* ili *fenomenalni karakteri* u kojima se pojavljuje neko političko djelovanje mogu se navesti: »*Čin* (u smislu izvornog početka), *izvornost* (u smislu inicijative koja prekida tok prirodnih ili društvenih zbivanja), *urođenost* (u smislu da jedno djelovanje nije manje djelovanje od nekog drugog), *pluralitet* (u smislu da se jedno djelovanje može izvršiti jedino u odnosu prema drugim djelovanjima), *situativnost* (ne postoje bezuvjetna djelovanja nego samo takva koja su vezana uz određene situacije), *kontinuitetnost* (u smi-

slu da nijedno djelovanje nije predodređeno svim onim što mu je prethodilo), *partikularnost* (u smislu da nijedno djelovanje nije djelovanje općenito), *jedno-kratnost* (u smislu da nijedno djelovanje nije identično nekom drugom djelovanju pa ni vlastitom ponavljanju), *otvorenost budućnosti* (svako djelovanje ulazi u otvoreni horizont time što i samo otvara nove mogućnosti), *vremenitost*, *neponovljivost*, *neopozivost*, *nezaključenost*, *djelatna interferencija*, *posljedičnost*, *fakticitet*, *očitovanost*, *dogadajnost*.²

Ovi fenomenalni karakteri djelovanja nisu metafizički zatvoreni transcendentno fenomenološki preduvjeti mogućnosti pojavljivanja nekog političkog djelovanja, on imaju isključivo *kvazitranscendentalni karakter*. Taj je kvazitranscendentalni karakter ovih fenomenalnih oblika političkog zadobiven uvažavanjem Weberove, a još više Heideggerove kritike onih metafizičkih odluka koje prenaglašavajući metodičko kao izvor svakog smisla zaboravljaju na samosvojnost fakticiteta (realnosti) koji se sam o sebi otkriva kao nesvodivi i nepredvidivi izvor smisla. *Kvazitranscendentalni karakter* navedenih fenomenalnih oblika pojavljivanja političkog djelovanja nužna je konsekvencija uvažavanja njegova samosvojnog fakticiteta. Povijest političkog djelovanja mora voditi računa o ovom kvaziaprioriju, jer u protivnom sama povijest može pretjerati u pretenziji da ona bude transcendentalni preduvjet mogućnosti političkog djelovanja. Ukratko, kao što se povijest ne može objasniti poviješću samom, tako ni politička djelovanja nisu neposredno razumljiva. Povijest je utemeljena u političkim događajima, a politička su djelovanja razumljiva povijesno. Tako se može reći da je političko djelovanje kvazitranscendentalni preduvjet mogućnosti povijesti, kao što je povijesna svijest kvazitranscendentalni preduvjet mogućnosti intersubjektivnog razumijevanja političkog djelovanja. Još jednostavnije: *da nema povijesne svijesti, ne bismo mogli razumjeti ljudska djelovanja, a kada ljudi ne bi politički djelovali, ne bismo mogli objasniti povijest kao tok evidentnih kvalitativnih promjena ljudskog života*. Povijest i političko djelovanje stoje tako u specifičnom odnosu medusobnog uvjetovanja. Sam taj odnos treba filozofski misliti i čuvati ga od scijentističkih ili ideoloških redukcija koje imaju malignu pretenziju objašnjenja i povijesti i djelovanja iz jedne jedine samovoljno oktroirane čvrste točke. Ili se povijest utemeljuje u apstraktnim metafizičkim bitima ili se djelovanja utemeljuju isključivo u nekom određenom obliku povijesne ili ideološke svijesti, kao da je djelovanje puko slijeđenje ideoloških predložaka.

Navedeni Vollrathovi fenomenalni karakteri djelovanja ili oblici datosti djelovanja zadobiveni su u polemičkom naporu protiv cjelokupne naslijeđene praktičke filozofije i filozofije povijesti koja i politička djelovanja i povijest tumači kao očitovanja unaprijed konstruiranih *uzroka*, *svrha*, *sistema*, *struktura*.³

2 Ernst Vollrath, *Praktische Philosophie als Philosophie des Politischen*, u *Perspektiven der Philosophie*, Neues Jahrbuch, sv. 10, 1984, str. 67.

3 Da je ovdje zaista riječ o polemici protiv cjelokupne tradicije razumijevanja praktičkog djelovanja pa, dakako, i protiv Hegela kao sume cjelokupne zapadnjačke metafizičke tradicije, koja daje prednost teoriji nad praksom, najbolje se može čuti od Hegela samog: »... Načela koja pravednost utemeljuju na subjektivnim svrhama i mnijenjima, na subjektivnim osjećajima i partikularnim uvjerenjima, imaju za posljedicu razaranje unutrašnjeg čudoreda, pravne svijesti, ljubavi i prava među privatnim osobama, kao i rasap javnog poretka i državnih zakona« (Hegel *nan di* str. 12).

Navedeni fenomenalni karakteri djelovanja ne opovrgavaju samo Hegelovu metafiziku povijesti i politike nego i svako individualno djelovanje koje je motivirano i vođeno unaprijed poznatim osjećajima, mnijenjima, uvjerenjima i sl., jer svako takvo djelovanje već je zaposjednuto teoretskim odnosom prema politici i otuda iznevjerava njezinu specifičnu fenomenalnost te vodi u iliberalizam.⁴

Postavlja se pitanje: ako su fenomenalni karakteri djelovanja lišeni svake teoretske općenitosti nije li tada u strahu pred teoretskim doktrinarnim i institucionalnim nasiljem nad samosvojnošću političkog djelovanja teoretičar pribjegao decizionističkim solucijama u nadi da će tako zaštititi političku slobodu. Ova teza prema kojoj su politička djelovanja posve jednokratno kontingentna mora pretrpjeti posljedice svoga radikalnog potiskivanja svake općenitosti pa i povijesne svijesti u puki derivat izvornih, povijesno neuvjetovanih djelovanja. Ako, naime, povijest nema nikakva udjela u djelovanjima, ako se djelovanja ne mogu povijesno ni objasniti ni razumjeti jer utemeljuju samu povijest, postavlja se pitanje kako akteri političkog djelovanja jedan drugog razumiju, odnosno kako je moguće bilo kakav konsenzus među njima. Heideggerov odgovor na ovo pitanje, barem na razini *Bitka i vremena*, ne zadovoljava jer zavodi na egološki zasnovano razumijevanje smisla bitka koje je u načelu nepolitičko.

Postoje, međutim, i druge teškoće s navedenim fenomenalnim karakterima političkog djelovanja, jer se postavlja pitanje jesu li ti karakteri zaista specifično politički. Naposljetku, svaki teoretski uvid je također jednokratn, nepovnljiv, situativan, kao što je to slučaj i za poetičko djelovanje ako je riječ o umjetničkom oblikovanju, a ne o tehničkoj rutini.

Dakako, zastupnici čiste fenomenologike političkog djelovanja razumiju navedene fenomenalne karaktere djelovanja samo kao posljednji nalaz epagogičkog iskustva na osnovi kojega je moguće inducirati općenito poznate maksime i norme djelovanja, pa tako primjerice Bubner izvorni karakter djelovanja naziva *ostatkom decizionizma* i taj ostatak brani plauzibilnim argumentom da se politička djelovanja naposljetku ne mogu bez ostatka ni povijesno, ni normativno, ni institucionalno, ni pomoću drugih racionalnih sredstava do kraja odrediti. Partikularna kontingencija ostaje nesvodivi izvor svih racionalizacija.⁵

Zastupnici čiste fenomenologike političkoga koriste Hegela kao manevarsko područje za demonstraciju svojih aktualnih političkih pogleda. Polemika protiv Hegelova utemeljenja sistema politike i povijesti kao objektivacije ideje slobode je jasna. Političko se želi izvući iz okrilja sistema slobode (čudoređa) u kojem je *izjednačeno političko i državno* s namjerom da se političko postavi *iznad i prije* države. Država je institucija politike, a ne i političko samo. U skladu s tim, država se ne razvija povijesno, nego ljudska praktička i politička djelovanja imaju povijesni karakter. S tog stajališta predstavljaju institucionalni artefakti samo mrtvu nit vodilju prema rekonstrukciji *vitae active* koja se odvija prije i s onu stranu pravnog, normativnog i zakonskog institucionalizma.

4 E. Vollrath, *nav. dj.*, str. 62.

5 Rüdiger Bubner, *Geschichtsprozesse und Handlungsnormen*, Suhrkamp, sv. 463, 1984 str. 255

Uz ovo razdvajanje države od politike nužne su dvije opaske. *Prva*: razdvajanje države od politike usmjereno je protiv Hegelova sistema ćudoređa u kojemu je, prema Carlu Schmittu, kolektivistički (nepolitički) sjedinjen duhovni, ekonomski i politički život i time ugroženi specifični fenomenalni karakter i osobitost političkog. Oslobođenje političkoga od takve totalitarne države moguće je samo istupanjem političkoga iz te totalitarne smjese. Oslobođenjem politike od te nediferencirane smjese uspostavlja se *čisti politički život*, a duhovni i ekonomski život oslobađaju se za svoju nepolitičku bit. Dakako, budući da se čisti politički život reducira na odnos *prijatelja i neprijatelja* može se prema epagogičkom iskustvu veoma lako izroditi u totalitarnu političku moć nad nepolitičkim ostatkom života, koja je daleko totalitarnija od totalitarizma stare liberalne države; novi liberalizam mora samosvojnost političkoga braniti dodatnim argumentom: političko treba osloboditi ne samo drugih nepolitičkih odnosa nego i *svake općenitosti* koja navodno represivno ugrožava političke slobode. Tako reducirana bit političkoga pojavljuje se naposljetku kao čista jednodržavnost, neponovljivost, slučajnost, situativnost i slično. *Druga*: potraga za čistim praktičkim i političkim karakterima djelovanja i njezin transteoretski i transsistematski nalaz zahtijevaju sami sobom reviziju Hegelovog i tradicionalnog pojma povijesti uopće. Ako je političko djelovanje neponovljivo, jednokratno, situativno i slično, onda i njegova povijesna rekonstrukcija mora poštivati ove karaktere političkog djelovanja. Time je otvorena opširna diskusija o reviziji starog i utemeljenju novog pojma povijesti.

Već je rečeno da se pri redukciji političkoga na spomenute fenomenalne karaktere ili na ostatak decizionizma javlja problem međusobnog razumijevanja aktera nekog političkog procesa. Posve jednokratni i samosvojni akteri u nekom procesu ne bi jedan drugoga pod tim uvjetima razumjeli. Mora postojati neka povezujuća spona koja mnogobrojnim akterima političkog života omogućuje razumijevanje, sporazumijevanje, uzajamno motiviranje i slično. Čak ako je ta spona reducirana na puku brigu za opstankom, ostaje da se razumije o kakvom je opstanku riječ, jer čovjek diferencira vrste opstanka i ne želi živjeti naprosto. Ta povezujuća spona koja mnogobrojnim akterima političkog djelovanja omogućuje međusobno razumijevanje i time djeluje kao preduvjet mogućnosti djelovanja je nakon Grka i kršćanstva za evropske narode definitivno *povijest*. Novovjekovni pojam povijesti koji dugujemo prosvjetiteljstvu i Hegelu ne odgovara, međutim, teoretičarima političkoga ni fenomenalnim karakterima prakse i politike. Stoga je s novim određenjem političkoga prirodno iskrsla potreba za novim određenjem povijesti koje zahtijeva reviziju prosvjetiteljskog *dehistoriziranja* politike.

Dehistoriziranje (Enthistorisierung) politike izvršeno je sredstvima znanstvenog razuma koji se oborio na cjelokupnu tradiciju, proglašivši je bezumnom zabludom. U svom radikalizmu, znanstvena je historija s vodom izbacila i dijete. To je bila pretjerano povijesna svijest, ma kako bila izražena, kao: mit, legenda, priča, kronologija, teodiceja, biografija, znanstvena historija i sl. određuje političko djelovanje i time što pojedincima omogućuje međusobno razumijevanje njihova različitog djelovanja i time što pojedincu daje neophodnu orijentaciju i motivaciju za njegovo djelovanje, dapače što mu omogućuje njegov osobni identitet. S prosvjetiteljskim i novovjekovnim prirodnim pravom zasnovanim na čistom ahistorijskom umu kao pokretaču svih akcija nastupila je radikalna dehistorizacija svijesti koju je Hegel svojom filozofijom

povijesti doveo do ekstrema, a znanstvena historija kao pozitivna znanost o povijesti zapečatila. Na mjesto povijesti kao *magistrae vitae* stupila je filozofija povijesti i historijska znanost od kojih se ne može ništa naučiti, jer u svojim racionalnim rekonstrukcijama političkih događaja razaraju svaku povijesnu svijest kao orijentaciju za djelovanje, jer je na temelju čistih ontoloških biti ili na temelju *eksterne* znanstvene argumentacije pomoću mrtvih dokumenata prošlosti difamira kao neistinu i zabludu.⁶ Znanstvena dehistorizacija svijesti nastupa *ponajprije* stoga što istraživačka povijesna znanost (historiografija) prvi put u evropskoj povijesti nastoji *svjesno* cjelokupni povijesni život znanstveno preraditi i pripremiti za »praktičku« tj. tehničku orijentaciju odnosno primjenu od strane živih aktera. Ta znanost proizvodi *apstraktno znanje* o povijesnim događajima koje ne potječe ni iz povijesnog iskustva pojedinih aktera ni iz žive povijesne svijesti, a ipak bi trebalo poslužiti kao uputstvo bilo za njihovo djelovanje ili za njihovu orijentaciju u vremenu. Deseminacija tog apstraktnog historijskog znanja o povijesti putem obrazovnog sistema opskrbljuje mlade generacije znanjem koje stoji u flagrantnoj suprotnosti sa živom povijesnom sviješću. U živom kontaktu ovih dvaju različitih povijesnih iskustava gubi osoba svaku orijentaciju. S *druge strane*, suvremeni je decizionizam i u svom *zadnjem ostatku* u Rüdigeru Bubnera protivnik ma kojeg oblika povijesne svijesti kao sredstva orijentacije u političkom djelovanju. Decizionizam živi u uvjerenju da je povijest zajedno sa svojim znanstveno-historijskim preradama utemeljena u čistom djelovanju *iz ničega*. Taj je suvremeni decizionizam usisao mlijeko egzistencijalističkog raspoloženja vremena dvadesetih i tridesetih godina našeg stoljeća koje je na svoj fundamentalno-ontološki način razorilo znanstvenu historiju (historizam) koja živi od zaborava onoga što se stvarno povijesno dogodilo i što se neprekidno događa ljudima koji djeluju na temelju razumijevanja smisla vlastitog bitka, a ne na temelju unaprijed preparirane znanstvene historije.

Može se reći da je suvremeni *scijentizam*, kao i moderni *decizionizam*, pridonio radikalnoj dehistorizaciji svijesti koja premašuje i dovršava bivše prosvjetiteljsko rasprovješćenje na temelju uvida čistog uma, kao transcendentnog preduvjeta mogućnosti svake povijesti i djelovanja.

S tog stajališta djeluju razumljivo zabrinute riječi Thomasa Nipperdeya, jednog od vodećih suvremenih njemačkih historičara: »Znanost (mi dodajemo i decizionizam) razara životne orijentacije, jer ih progledava kao neistine koje zavode na pogrešnu orijentaciju. Njeno obećanje da će jednom konačno dati ispravnu orijentaciju ne može znanost ispuniti, jer je u njoj samoj prisutna proturječnost: njezine orijentacije ostaju relativne, njezina kritika pogrešnih orijentacija permanentna.«⁷ Što znači Nipperdeyova formulacija da je »znanstvena kritika pogrešnih orijentacija permanentna«? Odakle crpi snagu permanentna kritika pogrešnih orijentacija? Iz *ništavila* čiste praktičke slučajnosti odluka sudionika političkog djelovanja ili iz povijesnog shvaćanja na bolji život u prošlosti? Očigledno kritika crpi snagu s oba izvora, tj. povijest i djelovanje stoje u odnosu koji ih uzajamno omogućuje i tako fundira ljudski politički život u zajednici. Zadatak je kritike da tematizira odnos povijesti i politike, a ne da jednu reducira na drugu. To znači da je teško zastupati tezu da

6 Thomas Nipperdey, *Der Mensch als Orientierungsweise*, Karl Alber Verlag, Freiburg—München, str. 144, 145.

7 Th. Nipperdey, *isto.* str. 144.

je »povijest sazdana iz djelovanja« (Bubner), kao što je neprimjereno smatrati da je djelovanje bez ostatka predodređeno povijesnom sviješću. Takvo rezoniranje ili-ili napušta tlo filozofije, a ostaje dužno i kritici Hegelove pozicije, koju inače obje struje žestoko provode. Jer, Hegel vidi oboje i sa stajališta čistog duhovnog djelovanja uzima u obzir obje strane političkog djelovanja koje ni historizam ni decizionizam ne mogu obuhvatiti: »Jer posve je nešto drugo pokazati što se može istinski dogoditi pomoću pojma, a opet nešto drugo prikazati povijesno proizlaženje pojma: okolnosti, slučajeve, potrebe, zbivanja koja dovode do utvrđivanja onoga što se dogodilo iz pojma.«⁸ Način na koji Hegel povijesno događanje u svojoj njegovoj nepredvidivoj šarolikosti reducira na dokazivanje pojmovnog porijekla povijesti može se kritizirati kao dovršeni scijentizam. Protiv Hegela se može reći da viša istina povijesti i političkog djelovanja nije *dijalektika ideje*, da zbiljsko praktičko djelovanje nije poniklo u vječnosti niti joj se vraća, nego da se zbiva *sub spetiae temporis*. Naime, ono što se dogodilo u vremenu predstavlja moment hermeneutičke situacije čije razumijevanje osposobljava djelatnu osobu da se susretne s nepredvidivostima političkog života. U tom smislu Bubner ispravno zaključuje: »Bez nekog pojma povijesti nemoguće je zastupati neku teoriju ćudoređa«⁹. Dakako, riječ je o modernom pojmu povijesti nastalom u konfrontaciji s naslijeđenim i posebno s Hegelovim pojmom povijesti. Taj novi posttradicionalistički pojam povijesti treba udovoljiti fenomenalnim karakteristikama političkoga kako ih je razvio Vollrath i njemu bliski filozofi i historičari.

Posve je razumljivo da se takav novi pojam povijesti koji bi udovoljio fenomenalnim karakteristikama političkog djelovanja mora oštro razlikovati od naslijeđenih *teleoloških, eshatoloških, kauzalnih, sistemsko-teoretskih, evolucionističkih, biheviorističkih* i sličnih tumačenja povijesti. Sva ova tumačenja povijesti osumnjičena su da politiku nastoje reducirati na teoriju i teoretski je začahuriti, ili da imaju pretenziju da svaku praksu i djelovanje odrede kao ozbiljenje neke teorije ili neke transsubjektivne čiste biti. Riječima tih teoretičara: svako praktičko djelovanje koje je orijentirano unaprijed danim svrhama, uzrocima, bitima..., o kojima može položiti račun jedino teorija, ostaje neusklađeno s epagogički utvrdivim karakteristikama političkoga.

Na temelju navedenih fenomenalnih karaktera političkog djelovanja izvršena su po našem sudu tri pokušaja drugačijeg određenja odnosa između povijesti i politike koja stoje pod izričitim utjecajem relevantne filozofije 20. stoljeća.

Prvo: Politička djelovanja možemo samo povijesno objasniti. Ovu koncepciju zastupa Hermann Lübbe s velikim brojem veoma plauzibilnih primjera. Kako se neposredno vidi, teza je usmjerena protiv svakog kauzalnog, teleološkog i sličnih teoretskih objašnjenja nekog političkog djelovanja. Ukratko, *politička zgoda može se objasniti ponajbolje povijesnom pričom*. Jednokratna, neopoziva, slučajna politička djelovanja mogu se rekonstruirati samo u priči, koja kompleksnije i autentičnije od svake ekonomske, socijalne, psihološke i slične teoretske analize obuhvaća relevantne momente zgrade. Dakako, sada bi se moglo prepričavati bilo koju svakodnevnu slučajnost, a što je, međutim, *povijesna zgoda nasuprot svakodnevnim zbivanjima?* Lübbe je određuje ovako: »Interferencija djelovanja, heterogonija svrha, lukavstvo uma predstavljaju formalna obilježja ove jednostavne strukture. Ovdje podsjećamo na njih kako

⁸ Hegel, *nav. dj.*, str. 23.

⁹ D. Bubner, *nav. dj.*, str. 106.

bismo osvijestili okolnost koja neku svezu djelovanja čini poviješću. Ne priča se o onome što slijedi iz svrhovitog djelovanja, nego o onome što ne slijedi iz neke svrhe kada je slijedimo.«¹⁰ Time se povijest utemeljuje u slučaju i u izuzetku, a ne u zakonu, nužnosti ili božanskoj providnosti. Međutim, takvo očigledno antihegelovsko utemeljenje povijesti ostaje scijentistički apstraktno, jer pristaje uz svako, a ne samo uz političko djelovanje. I pri rekonstrukciji teoretskog i poetičkog (proizvodnog) djelovanja priča se o slučaju i izuzetku. I u ovim djelovanjima zahvaljujemo inovaciju slučaju, a slijed inovacija je povijest. Ovo fatalno scijentističko općenito važenje slučaja kao izvora svih inovacija bilo je brzo otkriveno od zastupnika filozofije političkoga i podvrgnuto praktičko-političkim konkretizacijama. Nezgodu se pokušalo razriješiti na tlu aktualnog političkog života, i to obnavljanjem kritičke analize klasične liberalne teze o razdvojenosti građanskog društva i političke države. Dakako, ovo se klasično razlikovanje moralo inovirati modernim i u biti antiliberalnim razlikovanjem države kao političke institucije i politike kao predinstitucionalnog političkog djelovanja. Usporedno s insistiranjem na razlikovanju političkog djelovanja i države kao političke institucije izvršeno je i razlikovanje građanskog društva i znanstveno-tehničkog razvitka i napretka. Ovim su dodatnim razlikovanjima unutar klasičnog liberalnog institucionalnog para (građansko društvo — politička država) dobiveni elementi za konstrukciju novoliberalističke pozicije. Za nju je karakteristično da je iz analize isključena *normativistički zakočena državna institucija* kao i čitava *socijalna dinamika građanskog društva* kako ju je vidio i kritički opisao Karl Marx. Umjesto analize opreke građansko društvo — politička država, analizira se opreka *znanstveno-tehnički napredak* — čisto *političko djelovanje* koje je predkonstruirano *historijskom sviješću*, odnosno, kao što se doslovno kaže, *moralno-političkim common senseom*. Čistom socijalno neuvjetovanom znanstveno-tehničkom pogonu za proizvodnju *inovacija* i *informacija* suprotstavljen je jednako čisti moralno-politički *common sense* koji bi taj nezaustavljivi i nepredvidivi napredak držao na uzdi, ali ne u ime socijalne pravde (ona je metodički preskočena), nego u ime egzistencijalnog održanja našeg ljudskog i osobnog identiteta u apstraktnom, tj. u socijalno nediferenciranom obliku: »Naše sposobnosti prerade promjena su ograničene, a konsekvencija ovog uvida su konzervativni oblici ponašanja.«¹¹ Time dolazi jasno do izražaja važno načelo neoliberalističke teorije političkog djelovanja: »Očuvanje što više budućnošću bremenitih sadržaja tradicije.«¹² Moralno-politički *common sense* odnosno povijesna svijest, njezine religijske, nacionalne, svjetonazorne komponente postaje time sredstvo kontrole, kočenja, usmjeravanja i oblikovanja znanstveno-tehničkog napretka i svake socijalne promjene, ili povijesna svijest služi kao sredstvo svladavanja svake partikularne slučajnosti¹³ koja proizlazi iz znanstveno-tehničkog napretka. Za ovu teoriju koja povijest izvodi iz slučaja koji je izazvan nekontroliranim znanstveno-tehničkim napretkom važi povratno da ona povijesnu svijest upotrebljava kao preduvjet mogućnosti razumijevanja, objašnjavanja i ovla-

10 Hermann Lübbe, u *Vernünftiges Denken*, Walter de Gruyter, Berlin—New York 1978, str. 241.

11 Hermann Lübbe, *Zeit-Verhältnisse*, Styria Verlag, Graz—Wien—Köln 1983, str. 143.

12 H. Lübbe, *isto*, str. 149.

13 R. Bubner *nav. di.* str. 255

davanja slučajevima neinstitucionaliziranog političkog djelovanja. Ovom su teorijom povijesti i politike građansko društvo i država kao institucija svedeni na puke derivate znanstveno-tehničkog napretka, s jedne strane i političkog djelovanja vođenog moralno-političkim *common sensom*, s druge strane. Drugim riječima, povijest proizlazi iz odnosa između znanstveno-tehničkog napretka i moralno-političkog *common sensea* koji se međusobno kvazitranscendentalno omogućuju. U činjenici da su iz analize isključene i političke institucije i socijalni život skriva se elitistička podloga ove teorije povijesti koja nije konzervativna zato što se suprotstavlja napretku, već zato što napredak svojata samo za njegove elitističke nosioce u nacionalnim i međunarodnim razmjerima.

Drugo: »Dok god se povijest definira naslijeđenim sporom između objašnjavanja i razumijevanja (Erklären-Verstehen) socijalističko nastojanje prikriva uvid da su povijesna događanja elementarno izgrađena od djelovanja.«¹⁴ Tezi da se na slučaju, jednkrotnosti, neponovljivosti zasnovana politička djelovanja mogu samo povijesno objasniti suprotstavljena je teza da je povijest izvorno sazdana od političkih djelovanja. Odnos između političkog djelovanja i povijesti posredovan je *maksimama i normama*. Maksime i norme omogućuju koordinaciju političkog djelovanja i služe kao preduvjeti mogućnosti vladavanja kontingentnostima političkog djelovanja ili *ostatkom decizionizma* koji treba uzimati u obzir ako se praksu ne želi rastvoriti u diskusiju koja ne obavezuje na djelovanje. Kao što vidimo, Bubner svojom teorijom povijesti i politike ne suprotstavlja moralno-politički *common sense* znanstveno-tehničkom napretku, već politička djelovanja *maksimama i normama* koje sa svoje strane predstavljaju oblike ovladavanja kontingencijama političkog djelovanja kao i osnovu za oblikovanje konkretnih institucija političkog života. Uvijek na neki način nazočna povijesna svijest »počinje utjecati na genezu maksima i normi«¹⁵ u onim slučajevima kada praksu nije moguće do kraja racionalizirati postojećim normama i *maksimama*. Cjelokupnu dinamiku odnosa između političkog djelovanja, maksima i normi te povijesne svijesti pokreće kontingentna praksa. I norme i povijesna svijest služe ovladavanju nepredvidivom praksom i nenadanim okolnostima. Sada se može postaviti pitanje s kojim pojmom povijesti Bubner ovdje operira? Očigledno, ako je povijest po njemu izgrađena od političkih djelovanja, onda ona više nije povijest u singularu, nego je paleta pripovijesti od kojih svaka na svoj način izvještava o različitim političkim zgodama. Pripovijesti o političkim zgodama ne isključuju pripovijesti o teoretskim i proizvodnim zgodama, pa se u tom smislu može slobodno govoriti o matematičkim ili tehničkim pripovijestima, koje izvještavaju o inovativnim procesima u tim djelatnostima. Pripovijest o nekom političkom događaju predstavlja rekonstrukciju toga događaja prema sjećanju. Takva rekonstrukcija u *mediju sjećanja* ne iscrpljuje, dakako, puninu onoga što se zbiljski dogodilo, već događaj dovodi do riječi, odnosno do pojma. Pritom ostaje nepremostiva razlika između političkog događaja i sjećanja kao žive neopozive subjektivne podloge povijesne svijesti i historije kao njezine znanstvene preradevine. Općenito povijesna svijest kao intersubjektivno razumljivi orijentir mogućih političkih odluka i kao preduvjet mogućnosti prepoznavanja karaktera nekog političkog djelovanja nema svoju životnu osnovu u neposrednim političkim dje-

14 R. Bubner, *isto*, str. 7.

15 R. Bubner, *isto*, str. 354.

lovanjima i događajima, nego je posredovana visoko selektivnim sjećanjima sudionika političkog djelovanja.

Bubner se ne upušta u fenomenološku genezu povijesne svijesti iz elementarnih sjećanja, on tu genezu pretpostavlja. Njom se sustavnije bavi izravno fenomenološki obrazovni historičar Thomas Nipperdey. Po njemu sjećanje kao posve osobno *nahodjenje* (*Befindlichkeit*) dopire u dimenziju intersubjektivno razumljive povijesne svijesti u *procesu svjedočenja* neposrednih sudionika nekog političkog događaja.¹⁶ U povijesnoj svijesti već je procesualno izvršena radikalna redukcija neposrednih doživljaja nekog političkog događaja na općenito razumljivi duktus rekonstrukcije. Individualna sjećanja na događaj u procesu svjedočenja sudionika dopiru u dimenziju povijesne svijesti koja ima težinu obavezujuće i određujuće instancije djelovanja. Neki politički događaj povijesno objasniti znači uzdignuti ga do razine priče koja se može naknadno interpretirati pomoću različitih teoretskih klišeja: *kauzalno*, *teleološki*, *sistemski* ili na osnovi *razumijevanja smisla bitka*. Subjektivno, osobno sjećanje na ono što se zbiljski dogodilo sroza se u procesu prepričavanja i znanstvenog rekonstruiranja na puki materijal obrade pomoću naznačenih teoretskih klišeja. Obrnuto, ako je povijest neposredno izgrađena iz djelovanja onda se time pretpostavlja samo drugačija vrsta općenitosti koja također preskače osjećaje i *nahodjenja* (*Befindlichkeit*) djelatnih osoba ostavljajući ih bez ikakve osobne orijentacije usred vrtloga događaja, kao da djelatne osobe zaista djeluju u sljepilu čistog ništa. Dakle, povijesno objašnjenje djelovanja oslanja se ili na povijesnu svijest, ili na neki znanstveni kliše kao osnovu rekonstrukcije i obrnuto djelatno objašnjenje povijesti oslanja se na uvjerenje da je djelovanje općenito razumljivo, ili da je ukorijenjeno u čistom ništa i slučajnosti, što u oba slučaja predstavlja preskakanje preko osjećaja i *nahodjenja* egzistencijalno zainteresiranih sudionika.

Dehistorizacija subjektivne osnove političkog djelovanja, za koju Nipperdey kaže da je potekla podjednako iz novovjekovnog prirodnog prava, iz čistog una kao i iz suvremene znanstvene historije, može se objasniti ovako: živa sjećanja djelatnih ljudi kao podloga svake povijesne svijesti i historije upućavaju se do razine osmišljene priče koja pretendira na vjernu rekonstrukciju događaja, a zatim se princip rekonstrukcije (*kauzalitet*, *teleologija*, *dijalektika*, *hermeneutika*) uzdiže na razinu bitka ili preduvjeta mogućnosti samog političkog djelovanja. Ovaj postupak racionalizacije političkog djelovanja provodi Hegel tako radikalno da dijalektiku kao princip rekonstrukcije onoga što se dogodilo uzdiže do izvanvremenskog uzroka svega što se dogodilo. Kritiku Hegelovog postupka vrši Nipperdey sa stajališta Husserlovog fenomenološkog uvida u bit novovjekovnih znanosti koje žive od zaborava svijeta života, a koji zaborav s Hegelom prerasta u sistem organiziranog nihilizma života, prakse i politike.

Ako, dakle, politička djelovanja nisu objektivacije pretpovijesnih i izvanpovijesnih zakonitosti, naime svojih rekonstrukcija hipostaziranih do razine ontoloških klišeja, nego politički život sam, suodreden sjećanjima živih sudionika događaja, onda i proces redukcije subjektivnih sjećanja na razinu inter-

16 Uopćavanje sjećanja na neki događaj do razine općenito razumljive povijesne svijesti nije logičko-dijalektički, nego praktičko-politički proces, o kojem se opominjući kaže: povijest pišu pobjednici, S Napoleonovim dodatkom: pobjeđene treba uvjeriti u opravdanost njihova poraza.

subjektivno razumljive i obvezujuće povijesne svijesti predstavlja nerazdvojni dio političkog života. Oblikovanje subjektivnih sjećanja u povijesnu svijest je čin praktičke volje koja sjećanja oblikuje u povijest. Tek u historijskoj značnosti koja živa povijest preraduje iz njoj tako važne povijesne distancije utječe živa povijest, kao poprište borbi različitih volja, u zonu egzistencijalno rastećenih diskusija. Takozvana živa povijest nasuprot znanstvenoj historiji predstavlja poprište nasilnog ili dragovoljnog uopćavanja (ideologizacije) subjektivnih sjećanja i iskustava o političkom djelovanju na razinu općenito razumljive povijesne svijesti, koja zatim djeluje na oblikovanje normi zajedničkog života kao i na institucionalizaciju normi u političkim institucijama i u pozitivnom pravu. Institucije su u tom smislu objektivacije povijesne svijesti. To znači da svako pozitivno ćudoređe i pravo proizlaze iz žive povijesne svijesti koja je sa svoje strane izvedena iz sjećanja sudionika političkog djelovanja. U tom smislu Hegel ima pravo kada kaže da svaki narod ima onakve političke institucije kakve je zavrijedio.

Kako, međutim, stoji s praktičkim odnosima o čijim je fenomenalnim karakteristikama bilo prije govora, naime kako stoji sa: činom, izvornošću, urođenošću, pluralizmom, situativnošću, kontingentnošću, vremenitošću, posljedičnošću...? Ovi fenomenalni karakteri djelovanja svojstveni su svakom ljudskom djelovanju, a ne samo političkom. Oni važe i u proizvodnji i u teoriji. Izvorni fenomenalni karakteri političkog djelovanja prije bi bili: *ljubav, mržnja, prijateljstvo, neprijateljstvo, moć, sila, ponos, pomirenje, pravednost, dobrotu, zloća i slično*. Svaki se ovaj fenomen kao odnos javlja jednokratno, slučajno, neponovljivo i slično. Naravno, i ovi odnosi, ma koliko bili vezani uz intersubjektivnost i ma koliko odgovarali Vollrathovim fenomenalnim karakteristikama političkog nisu sami sobom fenomeni političkoga. Politički odnosi među ljudima su kasna historijska pojava. Političko predstavlja posebni oblik racionalnog i institucionalnog ovladavanja izvornim antropološkim karakteristikama intersubjektivnosti. S izvjesnim metodičkim pretjerivanjem moglo bi se reći: političko je kao oblik ljudskog odnošenja poniklo u Grčkoj, a s političkim je rođeno i povijesno, jer oboje nerazdvojivo pripada jedno drugom: *tamo gdje nema politike nema ni povijesti. Mit i ritual* nemaju karakter povijesnog događanja, jer mitski narodi nisu poznavali politiku. Mitski i ritualni život obilježeni su rutinskim, ritualnim ovladavanjem nepredvidivih ljudskih situacija. O nastalom stanju stvari se ne raspravlja niti slobodno odlučuje, već se na svaku situaciju ritualno reagira unaprijed fiksnim sredstvom. Čak ni kronologije starih kultura još nemaju povijesni karakter, ako se pod poviješću podrazumijeva polje slobodnog političkog oblikovanja individualnih iskustava o nekom intersubjektivnom slučaju u općenitu i obvezujuću svijest. Kronologije fiksiraju sjećanja time što ih datiraju i tako pojedine događaje izdvajaju iz rutinske svakodnevnice¹⁷, stvarajući tradiciju, ali datirani događaji ne djeluju povratno na oblikovanje drukčije svijesti i drukčijih institucija zajedničkog života, koji ostaje i dalje mitski statičan i subbinski predodređen. Datirani događaji imaju funkciju orijentacije u vremenu obilježenom slijedom generacija zajednice krvnog srodstva, ili služe kao upozorenja i opomene.

Tamo, međutim, gdje se zbivaju politika i povijest, događaji nisu nepovratno kronološki prošli, niti su na nepromjenljivi mitski i ritualni način vječno

prisutni u sadašnjosti. Odnos povijesti i politike karakteriziran je egzistencijalnom istovremenosti neistovremenoga.

Treće: Povijest kao egzistencijalna istovremenost neistovremenoga. Ovo određenje odnosa između povijesti i politike nalazimo razvijeno u Reinharda Kosellecka¹⁸. Konceptualne začetke ovakvog tumačenja odnosa između povijesti i politike nalazimo u Husserlovu određenju sjećanja kao oblika datosti doživljaja za svijest, kao i u Heideggerovu određenju vremena kao egzistencijalnog horizonta razumijevanja smisla bitka. Thomas Nipperdey smatra da je sjećanje životna osnova povijesti. S fenomenološkog stajališta, sjećanje je kao oblik datosti doživljaja za svijest izuzetno važan moment očuvanja osobnog identiteta. Međutim, u fenomenološkoj arheologiji svijesti se ono što je dano sjećanjem nikada ne razvija do općenitosti povijesnoga, nego ostaje načelno biografski skućeno na fenomenološko *Ja* stoga što je drugo *Ja* nazočno isključivo u uživljavanju, a ne faktički. Heidegger je, suprotno Husserlu, drugo *Ja* razumio kao fakticitet su-bitka, koji konstituira usvjetobitak tubitka, ali historičarima je bilo poticajnije Heideggerovo određenje vremena kao egzistencijalne podloge ili povijesnosti povijesti. Heidegger je svojim određenjem vremena kao podloge svake povijesti odgovorio na pitanje da li je sjećanje ili vrijeme živa podloga povijesti. Sjećamo se samo onoga što nas u egzistencijalnom smislu pogada i tako spontano diferenciramo *nebitno zbivanje* od *dočadaja*. U sjećanju se tubitku otvara njegova prošlost, ili ono što je bilo, i što će biti postaje istovremeno tj. otvoreno za povijesne mogućnosti čovjeka. U brizi za svoj bitak u svijetu tu-bitak se u različitim djelovanjima i životnim situacijama uvijek nanovo podsjeća na ono što mu predstoji. U ponavljanju i sjećanju koje je omogućeno odnosom tu-bitka prema svom bitku otvara se konačnom vremenitom tu-bitku njegova povijest (tradicija), ili neistovremeno *bivše* ili *buduće* postaje neposredno istovremeno, tj. otvoreno za mogućnosti biti u vremenu, egzistirati.¹⁹ Heidegger doslovno kaže: »U vremenitosti tu-bitka, i samo u njoj, leži mogućnost da egzistencijalno moći-bití, prema kojemu tu-bitak sebe projektira, bude izričito doznano iz tradiranog razumijevanja tu-bitka. Odlučnost koja se vraća k sebi, koja tradira sebe, postaje tada *ponavljanje* neke baštinjene mogućnosti egzistencije. Ponavljanje jest izričita tradicija, to jest vraćanje u mogućnosti nekadašnjeg tu-bitka...«²⁰ Stav zvuči gotovo mitski, ali nema veze s mitom. Ono što se ponavlja nisu ni božanske odluke ni doživljaji bivših tu-bitaka, nego egzistirajući tu-bitak razumije bivše tu-bitke iz vlastite hermeneutičke situacije: »Prava povijesnost razumije povijest kao 'vraćanje' mogućega, i zato zna da se mogućnost vraća samo ako je egzistencija sudbinski-trenutačno otvorena za nju u odlučnom ponavljanju.«²¹

Heideggerovo određenje povijesti iz biti vremena kao horizonta razumijevanja smisla bitka tu-bitka djeluje danas preko teze o istovremenosti neistovremenoga kojom se apliciraju Heideggerove fundamentalno-ontološke analize na metodologiju historijske znanosti. Čovjek nije neprolazan zato što je besmrtn, već zato što egzistira. To znači da je cjelokupna povijest samo onda živa ako je čovjek ponavlja u svojoj egzistenciji. Otuda slijedi da je povijest

18 Reinhard Koselleck, *Vergangene Zukunft*, Suhrkamp, Weises Program, 1984.

19 Martin Heidegger, *Sein und Zeit*, M. Niemeyer 1957, 8. izd., str. 386.

20 M. Heidegger, *isto*, str. 385. (Naš prijevod Hrvoja Sarinića, »Naprijed«, Zagreb 1985, str. 438.)

21 M. Heidegger, *isto*, str. 392; prijevod, str. 445.

kao istovremenost neistovremenog prema Heideggeru egzistencijalno, tj. *sub spetiae temporis*, a ne kao u Hegela, *sub spetiae aeternitatis*, nužna. Aristotel je, primjerice, živ i razumljiv izričito u horizontu vremenitosti egzistirajućeg čovjeka, a ne obrnuto, tj. tako da je suvremeni čovjek razumljiv iz historije kao mrtve prošlosti. Naravno, ono što je bez ostatka i opoziva nestalo jer nije pogadalo smisao bitka nijednog tu-bitka ne može se pojaviti ni kao prošlo, jer nema pristupa ni u jednu svijest.²²

Dakako, teza o povijesti kao istovremenosti neistovremenoga razlikuje povijest od političkog djelovanja. U rukama historičara ova teza služi kao sredstvo što adekvatnije rekonstrukcije političkog događaja. Sam Heidegger misli tezu izvornije: prije svake povijesti i prije svakog političkog djelovanja za njega je locirano pitanje o smislu bitka iz kojega tek slijedi razumijevanje specifično političkog djelovanja i povijesti kao derivata vremenitosti tu-bitka.

Naveli smo tri suvremena modela odnosa između povijesti i politike. Prema prvom modelu politička se djelovanja mogu samo povijesno objasniti, prema drugom modelu povijest je sazdana od političkih djelovanja, prema trećem modelu političko djelovanje je proces u kojemu su neposredno egzistencijalno prisutni *prošlost*, *budućnost* i *sadašnjost*, ili političko djelovanje predstavlja egzistentnu istovremenost neistovremenog.

Postavlja se pitanje da li tri navedena modela odnosa između povijesti i politike pogadaju specifični karakter političkoga?

Ako je povijest, ma kako bio određen njen odnos prema politici, preduvjet mogućnosti političkog djelovanja, a to tvrde sva tri gore navedena određenja odnosa između povijesti i političkog djelovanja, onda se može zaključiti da su *povijest i politika tako nerazdvojno povezane da bez političkog djelovanja nema povijesti* (u zapadnjačkom smislu riječi) i *da bez povijesti nema političkog djelovanja*.

Tri navedene teorije opterećene su porivom da ono što posreduje između povijesti i politike imenuju. To nastojanje čini ove teorije filozofijama povijesti i politike. Između politike i povijesti stoji jedanput *slučaj* o kojem se priča, drugi put *odluka*, ili barem ostatak odluke kojom treba racionalno ovladati, treći puta vremenitost tu-bitka kao transcendentalni horizont ili preduvjet mogućnosti razumijevanja i povijesti i politike. Dakako, ovi preduvjeti povijesti i politike nisu nikakve tradicionalne ontologije povijesti i djelovanja, nego su oni u statusu postmodernih *kvazitranscendentalija*.

Sada je sva teškoća u tome što *slučaj*, *odluka* i *vremenitost tu-bitka* nemaju neposredno politički i povijesni karakter, nego ovi fenomenalni karakteri važe univerzalno za svaki oblik ljudskog odnosa prema svijetu. Stoga ostaje zadatak da se nasuprot teoretskom i proizvodnom odnosu opiše specifično politički način racionalnog ovladavanja ovim nepredvidivostima, jer one same mogu biti razriješene i na posve nepolitički način. Tamo gdje se o nekom nepredvidivom *slučaju*, *odluci*, *egzistenciji* zajednički odlučuje, tamo gdje se te jednokratne nepredvidivosti racionalno, naime normativno i institucionalno svladava, zbiva se političko i povijesno. Političko rješenje takvog nepredvidivog slučaja koje procesualno iz sjećanja utječe u povijesnu svijest razlikuje se od mita, rituala, pukog navođenja prijašnjih slučajeva pa, dakako, i od svakog teleološkog, kauzalnog ili dijalektičkog objašnjenja slučaja po živom odnosu

zastupnika različitih uvjerenja koji procesualno dolaze do konsenzusa koji nije unaprijed zagaraniran.

Povijest nije neposredno izgrađena od političkog djelovanja, niti je svako političko djelovanje neposredno povijesno. Povijest utječe u političko djelovanje a političko djelovanje u povijest u procesu posredovanja kojim osobni akteri u nekom slučaju, odluci ili hermeneutičkoj situaciji zajednički dopiru do općenito razumljivog i prihvatljivog tumačenja i ovladavanja slučajem, odlukom, hermeneutičkom situacijom. To zajednički oblikovano uvjerenje ili povijesna svijest ulazi zatim u norme i institucije čiji je smisao u tome da čuvaju izboreno zajedništvo (konsenzus) kao i da zajednicu prošire i na one koji nisu bili neposredni svjedoci i sudionici nekog događaja niti su sudjelovali u oblikovanju određene povijesne svijesti jer su se kasnije rodili ili kasnije pridružili. Zajedničko slobodno ovladavanje nekim događajem koji iznenada može nastupiti i jest ono političko djelovanje koje se razlikuje od mitskog, ritualnog, znanstvenog, metafizičkog ovladavanja slučajem, pri čemu redovito mit, ritual, znanost i metafizika kao politička ideologija stoje u službi neke nepolitičke autokratske, birokratske i sl. elite moći.

Povijesne promjene koje se bitno razlikuju od pukog napretka zbivaju se u tom slobodnom prostoru političkoga, kao što se i političko zbiva tamo gdje se povijesna svijest slobodno oblikuje. Tom u Grka započetom procesu zahvaljuju evropski narodi svoj eksplozivni napredak.

Između političkog djelovanja i povijesne svijesti stoji neodređeni »prazni prostor« slučajeva, odluka individualnih egzistencija. Iz toga prostora nastoje navedene filozofije povijesti i politike objasniti i povijest i politiku i njihov međusobni odnos. Međutim, taj neodređeni, nepredvidivi, nesavladivi prostor nije sam sobom ni povijestan ni političan, još je manje preduvjet povijesti i politike. Naprotiv, političko i povijesno te njihov specifični odnos treba tražiti tamo gdje se s ovim ionako nerazpoloživim područjem koje lebdi nad svim ljudskim ophodi na način i sredstvima koja smo označili kao povijesno i političko.

Davor Rodin

POLITICS AND HISTORY

Summary

The author begins by summarising the reasons for the contemporary revision of the method of historiography. According to him present day historians — in contrast to a positivist or a speculative-dialectical approach — increasingly incline towards a theory of contingency. With its help they try to distinguish specifically historical events from those that do not have a historical character. The author establishes a constitutive link between historical happening and political activity and examines three present day tendencies in the interpreting of this connection. First, there is the view that there are events that cannot be explained either through causes or through consequences, but through a reconstruc-

tion of their course, i.e. historically. An opposite tendency maintains that history is constituted by practical, namely political events, and thus it is primarily political history that arises out of the specific character of political activity. That would mean that history takes place only where there is political activity; without it there is neither history nor specifically historical progress. Finally the author maintains that the established philosophy of history of modern times has found its opposition in the existentially based thesis about the *contemporaneity of nonsimultaneous events*. In order to explain its essence and its methodological scope the author interprets Heidegger's definition of time as a precondition for the possibility of understanding the meaning of Being. He concludes by finding man to be essentially determined by having history as his second nature. This is way a consideration of the relationship between history and politics will have an exceptional significance for man. Just as we defend ourselves from the maladies that endanger our physical nature so we must defend ourselves — with all available means — against the maladies of our historical or second nature, namely against the pathology of our social and political life that endangers us with equal force as do physical maladies.

David Rodin

POLITICS AND HISTORY

Summary

The author begins by summarizing the reasons for the contemporary crisis of the method of historiography. According to his present day historians — in contrast to a political or speculative-dialectical approach — increasingly incline towards a theory of contingency. With its help they try to distinguish essentially historical events from those that do not have a historical character. The author establishes a constitutive link between historical happening and political activity and examines three present day tendencies in the interesting of this connection. First, there is the view that there are events that cannot be explained either through causes or through consequences, but through a constitutive